

BISKUP FELIKS DUPANLOUP W PEDAGOGICE POLSKIEJ

W XIX wieku polscy pedagodzy w szerszym zakresie zainteresowali się francuską myślą oświatowo-wychowawczą. Dokonano wówczas przekładów kilkunastu utworów, z których treścią zapoznali się czytelnicy nie znający języka francuskiego. Niektóre z tłumaczeń nie były drukowane jako osobne dzieła, lecz zamieszczano je na łamach czasopism lub w szkolnych popisach publicznych. W ten sposób docierały do szerszych kręgów odbiorczych. Część spolszczonych rozpraw odznaczała się wysoką wartością i stanowiła dla ówczesnych polskich teoretyków wychowania – i nie tylko – źródła wiadomości pedagogicznych, z których mogli czerpać nowatorską wiedzę.

Tłumaczono i drukowano opracowania z zakresu pedagogiki chrześcijańskiej. Wskazywały one katolicki ideał wychowania, uczyły moralności, miłości bliźniego, podkreślały znaczenie przyjaźni między ludźmi. We Francji w XIX w. jednym z głównych przedstawicieli liberalizujących katolików był biskup Felix Dupanloup – wybitna postać duchowieństwa francuskiego epoki Romantyzmu¹. Po otrzymaniu święceń kapłańskich został wikarym w kościele św. Magdaleny w Paryżu, skąd w 1834 r. przeniesiono go do kościoła św. Rocha. Wprowadził tu nową metodę nauczania dzieci religii, znaną jako katechizm Saint – Suplice, i stał się jednym z najbardziej znanych katolickich wychowawców we Francji². Będąc biskupem Orleanu, wywierał

---

¹ A. Thibaudet, *Historia literatury francuskiej. Od Rewolucji Francuskiej do lat trzydziestych XX wieku*, tł. J. Guze, Warszawa 1997, s. 249-250.

² *Dupanloup Félix Antoine Philibert*, [w:] *Encyklopedia Kościoła*, t. 1, oprac. F.L. Cross, oprac. wyd. trzeciego E.A. Levinstone, Warszawa 2004, s. 558.

wpływ na politykę, zwłaszcza oświatową. Domagał się wolności nauczania religii, prawa zakładania katolickich szkół³.

Na polskich ziemiach listy pasterskie i przemówienia biskupa Dupanloup w całości lub częściowo były tłumaczone oraz publikowane w pismach diecezjalnych, dziennikach i przeglądach katolickich, jak np. „Tygodnik Katolicki”, „Przegląd Katolicki”, „Przegląd Poznański”, „Przegląd Lwowski”. O dokonaniach francuskiego biskupa pisano w dziewiętnastowiecznych polskich kompendiach wiedzy, jak encyklopedie. W *Encyklopedii wychowawczej* autor hasła przedstawiającego życie i działalność Dupanloup, stwierdzał: „Bogata natura i wszechstronne działanie tego znakomitego męża nie dadzą się wyczerpnąć w pedagogicznym sprawozdaniu; bo czy zważymy jego troskliwość biskupią, czy prace praktyczne, czy zasługi w literaturze czy wreszcie obfite kaznodziejstwa i duszpasterstwa owoce, wszędzie odsłania się tak niepospolity talent a niestrudzona czynność, że gdyby Dupanloup poprzestał być na jednym z rozlicznych kierunków swej żywej energii, już by sobie był zapewnił trwałą pamięć w narodzie i kościele. Najwięcej jednak zasług położył w wychowaniu, nie tylko pióro, lecz całe życie jemu poświęciwszy: edukacja była jego głównym powołaniem, jego wyłączną miłością. Słusznie Grzegorz XVI nazwał go «apostolem młodzieży»”⁴. Utwory Dupanloup były postrzegane przez polskich teoretyków wychowania jako studia, które znacznie wzbogacają dotychczasową katolicką myśl wychowawczą⁵.

W XIX stuleciu w przekładzie polskim ukazały się następujące dzieła pedagogiczne Dupanloup: *O nauce i wychowaniu w duchu chrześcijańskim* (1866), *Małżeństwo chrześcijańskie* (1872), *Dziecko* (1873), *O wykształceniu kobiety* (1880). Najważniejsza praca Dupanloup *O edukacji, czyli wychowaniu* przyswojona została językowi polskiemu przez Placyda Jankowskiego i wydana w Warszawie w 1857 roku. Rozprawa ta jest zbiorem wspomnień i spostrzeżeń, jakie biskup poczynił pracując wiele lat nad wychowaniem młodzieży. Polscy pedagodzy

³ K. Bartoszewski, J. Tarnowski, *Dupanloup Félix Antoine*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 4, Lublin 1985, s. 363.

⁴ S. P., *Dupanloup Felix*, [w:] *Encyklopedia wychowawcza*, t. 3, Warszawa 1885, s. 335.

⁵ *Przedmowa tłumacza*, [w:] *Mowa księdza Dupanloup biskupa orleańskiego o nauce i wychowaniu w duchu chrześcijańskim powiedziana w Malines (Mecheln) dnia 31 sierpnia roku 1864, tj. w trzecim dniu walnego zjazdu katolików w Belgii*, tł. L. R., Poznań 1866, s. VI.

interesujący się pedagogiką religijną chętnie sięgali do tego bogatego źródła wiedzy o wychowaniu, jakie stanowiła książka Dupanloup. Jednym z pierwszych polskich popularyzatorów poglądów Dupanloup był Zygmunt Sawczyński – dyrektor seminarium nauczycielskiego we Lwowie. W 1871 roku ogłosił w czasopiśmie „Przegląd Polski” studium pt. *Biskup orleański a obecny stan Francji*, w którym zawarł pionierską na gruncie polskim charakterystykę dzieła Dupanloup *O wychowaniu*: „Praca to – pisał – pod każdym względem niepospolita i zajmująca nie tylko w literaturze francuskiej, lecz w nowszej pedagogicznej literaturze europejskiej jedno z miejsc przedniejszych. Przyznali jej to nawet światli reprezentanci odmiennych pod względem wyznania przekonań i stanowiska, z jakiego autor jako katolik pojął i rozwinął rzecz o wychowaniu: I w samej rzeczy praca ta dokonana wielkimi zasobami środków przyrodzonych i nabytych, dzieło silnej, żywej wiary, wielkiego rozumu, czerpiącego z bardzo bogatego skarbu doświadczeń, nabytych w długoletniej pracy około wychowania młodzieży, dzieło serca pałającego gorącą miłością przedmiotu i dobra ojczyzny. Słowem praca to potężnego ducha kapłana, pedagoga, obywatela; i to nie tylko znakomita praca literacko-naukowa, lecz oraz dzieło dobre w ściślejszym znaczeniu słowa, to dobry i piękny pod względem moralnym uczynek”⁶. Sawczyński dokonał ogólnej charakterystyki dorobku pedagogicznego Dupanloup. Przypisywał mu znakomitą znajomość zagadnień dotyczących wychowania. Uważał, że jednostki zajmujące się wychowaniem w teorii i praktyce powinny być wdzięczne francuskiemu biskupowi za przekazanie im tak gruntownej wiedzy pedagogicznej.

Sawczyński swe rozważania na temat poglądów pedagogicznych francuskiego myśliciela kontynuował w rozprawce *Książd Felix Dupanloup Biskup Orleański. Wspomnienie pośmiertne* (1879). Autor swe dzieło zadedykował wybitnemu polskiemu pisarzowi – Józefowi Ignacemu Kraszewskiemu z okazji jego pięćdziesięciolecia pracy literackiej. Żywot biskupa orleańskiego i wyjątki z jego dzieła o wychowaniu miały służyć dla polskich pedagogów za źródło do czerpania wiedzy i sił pokrzepienia w trudnej pracy w zawodzie nauczycielskim.

---

⁶ Z. Sawczyński, *Biskup orleański a obecny stan Francji*, „Przegląd Polski”, 9(1871), s. 390.

Sawczyński uznawał Dupanloup za jednego „z najznakomitszych współczesnych dostojników Kościoła katolickiego”. Przytaczał fakty biograficzne z jego życia, pisał o początkach posługi kapłańskiej, wskazując, że Dupanloup pragnął przede wszystkim zajmować się wychowaniem młodzieży. „Pracą swą długoletnią – pisał Sawczyński – a w różnych kierunkach wydatną, ks. Dupanloup zyskiwał coraz więcej wziętości i poważania. Przyjaciele i przeciwnicy zwrócili nań baczniejszą uwagę; tamci radzi byli widzieć go na stanowisku, zasługom jego i zdolnościom odpowiednim, pragnęli wyniesienia go na biskupstwo; ci liczyć się z nim musieli, szacunku mu nie odmawiając”⁷. Polski autor analizując treść studium *O wychowaniu*, wykazywał, że podstawę, służącą biskupowi orleańskiemu za tło, na którym oparł swe dzieło, stanowiło życie narodu. Przypatrując się mu, spostrzegł w nim brak zasad moralnych, które jedynie dać mogą życiu narodowemu i publicznemu trwałe i niezachwiane podwaliny pod postępowy rozwój. Sawczyński wspominał, że książkę o wychowaniu pisał Dupanloup w czasach świetności cesarstwa francuskiego, po wojnie krymskiej i zwycięstwach w wojnie włoskiej. Jednak zwycięstwa francuskiego oręża nie wywarły na biskupie orleańskim większego wrażenia, który uznał te sukcesy za powierzchowne. Zdawał sobie sprawę, że Francja wstrząśnięta wielką rewolucją pod koniec XVIII wieku, nie znalazła jeszcze dla siebie właściwego punktu ciężkości i równowagi. Dupanloup napisał we wstępie do dzieła o wychowaniu: „Robiliśmy wiele rewolucji. Ostatnia – ona z 24 lutego (1848) – poruszyła cały naród. Nigdy nie było większego zamętu ludzi, nigdy nie widziano większego ruchu. Z wiosek najnieznaczniejszych i z miast największych, od najuboższego robotnika do magnata, wszystkich wezwano, wszyscy mogli stanąć na owym dniu wielkim. Rzecz osobliwsza i uwagi godna! Z całego ruchu tego nie wyszedł ani jeden człowiek, ani jeden nie pozostał”⁸. Polski autor podkreślał, że francuski biskup w wychowaniu dorastającego pokolenia wskazywał swemu narodowi, a pośrednio i innym narodom, środek wyjścia z zamętu, środek do podźwignięcia się z upadku. Wierzył w pozytywną działalność miłości rodzicielskiej, był orędownikiem wpajania młodzieży patriotyzmu.

---

⁷ Z. Sawczyński, *Książdz Felix Dupanloup Biskup Orleański. Wspomnienie pośmiertne*, Lwów 1879, s. 10.

⁸ Ibidem, s. 29-30.

W drugiej połowie XIX stulecia, kiedy ukazała się rozprawka Sawczyńskiego, zagadnienie miłości ojczyzny było często dyskutowane przez polskich pedagogów. Naród polski nie miał wówczas swego państwa, które w wyniku rozbiorów zostało podzielone między Austrię, Rosję i Prusy. Teoretycy wychowania podkreślali, iż powinno być ono narodowe, to znaczy, oparte na dobrych i mądrych tradycjach narodu, na patriotyzmie. Twierdzono, iż wpajanie patriotyzmu młodzieży pozwoli utrzymać tożsamość narodową. Idee pedagogiczne Dupanloup, akcentujące potrzebę wychowywania młodego pokolenia w duchu patriotycznym, znajdowały wśród Polaków wielu zwolenników. Sawczyński komentując poglądy pedagogiczne francuskiego teoretyka wychowania, stwierdzał, że miłość własnego kraju stanowi potężny czynnik wpływający na konsolidację narodu, umocnienie narodowości. Wychowanie młodzieży na patriotów wymaga jednak wiele ofiar, poświęceń: „Prawdziwa miłość ojczyzny żąda tej ofiary od wszystkich, dla których przyszłość tej ojczyzny zdrowa, a tym samym pomyślna, nie jest czezym ogólnikiem, brzmieniem pusty dźwięk czyniącym; miłość ojczyzny rzetelna, gorąca a rozumna, nie zaciekła w jednym kierunku – nie stronnicza, nie zaprzeczająca samej sobie i kłam samej sobie nie zadająca nieżyczliwością lub co gorsza nienawiścią tych, którzy innymi drogami idą do osiągnięcia szlachetnego celu: dobra i pomyślności ojczyzny odradza dusze i serca, i gotowością do poświęceń ożywia”⁹. Sawczyński zgadzał się z poglądami Dupanloup, że wychowanie młodzieży idzie w parze z wychowaniem narodu, tj. z jego dążeniem i usiłowaniem doskonalenia się oraz umacniania. Twierdził, że dzieła Dupanloup o wychowaniu stanowią dla Francuzów pedagogikę narodową, rozwijającą nie tylko zasady pedagogiczne, lecz dotykającą także stosunków życia narodowego, jego potrzeb i zadań.

Sawczyński scharakteryzował zasady wychowania Dupanloup, omówił jego poglądy na sprawy wychowania ludu, przytoczył obszernie fragmenty z jego pism pedagogicznych. Autor kończąc swe studium o Dupanloup, napisał: „Wyznaję szczerze, że nie bez żalu rozstają się z jego znakomitym o wychowaniu dziełem, tą prawdziwą pedagogiczną skarbnicą, z której mnóstwo jeszcze praktycznych i rozumnych rad

⁹ Ibidem, s. 38.

można by przytoczyć na użytek naszych czytelników i sprawy, która jest zadaniem życia naszego”¹⁰.

W tym samym roku, co książka Sawczyńskiego, ukazała się praca księdza J. Siemieńskiego pt. *Biskup Dupanloup i jego dzieło o wychowaniu*. We wstępie do niej autor zaznaczył, że Dupanloup był wytrwałym obrońcą we Francji zasad wiary katolickiej, zasłużył się jako znakomity katecheta i wychowawca. Siemieński wspominał o trzydziestoletniej działalności Dupanloup w diecezji orleańskiej, podkreślając jego wielkie osiągnięcia: „Orlean przybrał zupełnie inną postać, a chcąc ocenić to przeobrażenie, nie trzeba zapominać, że wskutek wielkiej rewolucji nastąpiło rozdarcie społeczne i duchowieństwo zostało wykołejone, albo raczej klasy wyższe z małymi wyjątkami zaczęły obchodzić się bez żadnych stosunków z duchowieństwem, które od dzieciństwa odosobnione w małych seminariach, z czasów szkolnych żadnych nie miało już koleżeństw ze świeckimi. W kościołach oprócz ludu wiejskiego, kobiety tylko same zgromadzały się, a mężczyźni tylko na chrzest, na pierwszą komunię, na ślub i na pogrzeb do kościołów się udawali”¹¹. Pod wpływem biskupa nastąpiła odnowa moralna społeczeństwa. Jako pedagog takie pozyskał zaufanie, że nie tylko szlachta, lecz i mieszczaństwo i inteligencja oddawała mu synów do niższego seminarium, które przygotowywało młodzież do studiów uniwersyteckich. Siemieński podał, że biskup Dupanloup szkołę tę oddaloną o 5 kilometrów od Orleanu, odwiedzał często piechotą, przywiązując wielką wagę do jej funkcjonowania.

Dalsza część rozprawki Siemieńskiego zawiera omówienie dzieła Dupanloup *O wychowaniu*. Polski autor wyjaśniał, iż studium to powstało w taki sposób, że Dupanloup niemal całe swe życie zajmując się wychowaniem młodzieży, zapisywał swoje spostrzeżenia i wspomnienia, i dopiero jako biskup stojący na czele swego kolegium, zachęcony przez przyjaciół, uporządkował te uwagi i opublikował je. Siemieński omówił strukturę dzieła *O wychowaniu*. Stwierdził, że w działach pedagogicznych Dupanloup jest wiele porywającej deklamacji oratorskiej. Na dowód przytoczył fragment wstępu do książki *O wychowaniu*: „Dziecię, to rodzaj ludzki, to całe człowieczeństwo: to człowiek, ani mniej, ani więcej... Ma prawo do pieczołowitości wszystkich władz, do działań i do-

¹⁰ Ibidem, s. 96.

¹¹ X. J. Siemieński, *Biskup Dupanloup i jego dzieło o wychowaniu*, Kraków 1879, s. 7.

brodziejstw wszystkich potęg na ziemi. Ma prawo do wszelkiego poszanowania, które winno znów oddawać komu należy. Wszystkie władze Boskie i ludzkie; Monarcha, Kapłan, Ojciec, Nauczyciel, Urzędnik, Rodzina, Społeczeństwo, Kościół, dla niego są ustanowione. Karność obyczajowa, nauczanie, literatura, umiejętności, religia, wszystkie nagrody pracy i cnoty, Opatrzność na koniec, wszystko to tutaj jest dla niego, gdyż ono samo jest tutaj od Boga i dla Boga. Dlatego wszystko na tym świecie powinno składać się na jego wypielęgnowanie, wszystko powinno brać udział w tym wielkim zadaniu, albo opiekować się nim”¹². Polski autor przekazał czytelnikom informacje o poglądach Dupanloup na program nauczania. Z treści omawianej książki dowiadujemy się, że francuski biskup był przeciwnikiem zbytniego obciążaniu dzieci nauką. Wskazywał na potrzebę nauki języka ojczystego, domagając się, aby nie wprowadzano w pierwszych klasach nauczania języków obcych, a także matematyki¹³.

Siemiński przedstawił w swym dziele także inną działalność francuskiego biskupa. Wspomnił mianowicie o jego przyjaznym nastawieniu do Polaków, czemu dawał dowód w swoich mowach, pismach, listach pasterskich i kazaniach. Polskich księży przebywających na emigracji chętnie przyjmował w Orleanie, złożył ofiarę na seminarium polskie w Rzymie, udzielił ślubu księciu Władysławowi Czartoryskiemu z wnuczką Ludwika Filipa. Wsparł również emigrację polską po powstaniu styczniowym, tj. nieudanym wystąpieniu zbrojnym Polaków przeciw Rosji¹⁴.

W 1914 roku ukazały się w polskim przekładzie *Listy o wychowaniu dziewcząt* Dupanloup. Nie zostały one jednak opatrzone fachowym komentarzem przybliżającym czytelnikom poglądy Francuza na to zagadnienie. We wstępie do przekładu zamieszczono tylko lakoniczne informacje charakteryzujące myśl wychowawczą Dupanloup. Skupiono się natomiast na podaniu danych biograficznych, obrazujących jego życie i działalność¹⁵.

Poglądami pedagogicznymi Dupanloup zainteresowali się polscy teoretycy wychowania w okresie między pierwszą a drugą wojną świa-

¹² Ibidem, s. 12.

¹³ Ibidem, s. 14-15.

¹⁴ Ibidem, s. 20.

¹⁵ F. Dupanloup, *Listy o wychowaniu dziewcząt*, tł. J. Kuszczelanówna, Poznań 1914.

ową. W 1918 roku Polska odzyskała niepodległość po ponad 120 latach niewoli. Powrót do suwerenności państwowej stworzył dogodne warunki do prowadzenia badań naukowych, a także recepcji obcej myśli pedagogicznej. Niektórzy z uczonych, a także publicyści interesujący się zagadnieniami wychowawczymi próbowali określić ideał wychowawczy i cele wychowania, najlepiej odpowiadające współczesnym warunkom. W 1923 roku znany polski pedagog Henryk Rowid stwierdzał na łamach periodyku „Ruch Pedagogiczny”: „Po wielkim wstrząśnieniu dziejowym nastaje epoka pracy pokojowej – epoka budowania nowego życia. Ludzkość, znękana wypadkami wojny i wszystkimi jej konsekwencjami, szuka dróg ku odrodzeniu – ku stworzeniu nowych wartości duchowych w dziedzinie literatury i sztuki plastycznej, w życiu społecznym i politycznym, wreszcie w religii i filozofii. W związku z tym ujawnia się też powszechna dążność do doskonalszych form wychowania i nauczania, do uzgodnienia systemów pedagogicznych z duchem nowej epoki. Chcąc sobie jasno uświadomić drogi i środki zmierzające ku reformie wychowania, należy przede wszystkim ująć jasno cel wychowania, czyli ustalić ideał pedagogiczny, który chcielibyśmy urzeczywistnić w dobie współczesnej. Każdy wychowawca, świadomy swych dążeń i zadań, musi sobie zdać sprawę z najwyższych celów wychowania, jakie się wyłaniają w obecnych czasach”¹⁶. Po pierwszej wojnie światowej pod wpływem wzmagającego się kryzysu kultury doszło w większości krajów europejskich do ożywienia religijnej myśli wychowawczej. Wychowanie definiowano z punktu widzenia ideałów katolickich, etycznych¹⁷. Kierunek pedagogiki chrześcijańskiej rozwijał we Francji F. de Hovre. Do dzieł tego autora sięgnęła L. Siemińska, pragnąc ukazać polskim czytelnikom historyczną, a także współczesną katolicką myśl pedagogiczną. W 1936 roku we Lwowie ukazała się jej książka *Główne kierunki współczesnej pedagogiki. Pedagogika katolicka w świetle badań Fr. Hovre’a*, która stanowiła cenny nabytek polskiej literatury peda-

---

¹⁶ H. R o w i d, *Współczesne cele wychowania*, „Ruch Pedagogiczny”, 1-3(1923), s. 1.

¹⁷ W. G r a n a t, *Katolicki ideał wychowawczy*, „Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy”, 8(1936), s. 325-338; z. 9, s. 373-380; z. 10, s. 421-443; M. S o p o ć k o, *Polskie i katolickie ideały i systemy wychowawcze*, Poznań 1936; L. G r o c h o w s k i, *Doktryna wychowawcza katolicyzmu w Polsce międzywojennej*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, 26(1984), s. 173-209; K. J ę d r z e j c z a k, *Katolicka myśl pedagogiczna w drugiej Rzeczypospolitej*, Wolsztyn 1998; *Katolicka a liberalna myśl wychowawcza w Polsce w latach 1918-1939*, Lublin 2000.

gogicznej. Powołując się na ustalenia Hovre'a przedstawiła myśl pedagogiczną biskupa Dupanloup. Podkreśliła, że w dziełach orleańskiego biskupa uwidacznia się znakomita znajomość przez niego poglądów na sprawy wychowania, takich wybitnych jednostek, jak: Platon, Arystoteles, św. Augustyn, Fenelon, św. Franciszek z Asyżu. Zdaniem polskiej autorki, F. Dupanloup był typowym przedstawicielem „klasycznego ducha francuskiego, przede wszystkim zaś klasykiem katolickiej pedagogiki francuskiej. Jest on doskonałym przykładem połączenia w jednej osobie księdza i nauczyciela, parafii i szkoły, kościoła i wychowania młodzieży, urzędu biskupiego i profesorskiego, katolicyzmu i pedagogiki”¹⁸. Siemieńska dostrzegała w pedagogice Dupanloup pierwiastki naukowe, wartości humanistyczne, a także socjologiczne, wykazując, iż uczenie i wychowanie jest dla niego przekazywaniem dóbr kulturalnych, łącznikiem między pokoleniami i odnowieniem społecznym życia¹⁹.

Bardzo niekorzystne warunki do recepcji katolickiej myśli pedagogicznej w Polsce nastąpiły w okresie drugiej wojny światowej, a także po jej zakończeniu. W latach 1945-1989 Polska znalazła się w strefie wpływów Związku Radzieckiego. Usunięto wówczas nauczanie religii ze szkół, inwigilacji poddano duchowieństwo. Walka komunistycznego państwa z Kościołem uniemożliwiała popularyzację teorii pedagogicznych wybitnych katolickich myślicieli. Ta trudna sytuacja uległa pewnej poprawie, kiedy papieżem został Polak Karol Wojtyła. Wówczas w środkach masowego przekazu coraz częściej można było znaleźć informacje o różnych wydarzeniach z życia religijnego. W periodykach pojawiały się także artykuły traktujące o pedagogice religijnej.

W 1980 roku biskup Lech Kaczmarek zamieścił w czasopiśmie „Katecheta” – dwutygodniku poświęconym sprawom nauczania religii, artykuł pt. *Wielki bojownik o sprawę katechizacji biskup Feliks Antoni Dupanloup. W 100 rocznicę śmierci*. Na jego wstępie stwierdził, że w osobie biskupa Feliksa Dupanloup znalazła Francja XIX wieku wielkiego bojownika o sprawę katechizacji, a zwłaszcza o sprawę nauczania przykościelnego. Autor zwrócił uwagę na zasługi biskupa Orleanu w dziedzinie pedagogiki, przybliżając jego poglądy na nauczanie szkolne. Podał, że zdaniem biskupa Dupanloup szkoła podstawowa spełnia

¹⁸ L. Siemieńska, *Główne kierunki współczesnej pedagogiki. Pedagogika katolicka w świetle badań Fr. Hovre'a*, Lwów 1936, s. 20.

¹⁹ Ibidem, s. 26.

swoje zadania jedynie jako rzecznik, zleceniodawca rodziny i Kościoła: „Pracę i zabawę uważał biskup Dupanloup za pierwszorzędną środek wychowawczy. Wykazywał również niewystarczalność samego teoretycznego, werbalnego nauczania religii. Całe nauczanie powinno być przepełnione duchem religijności. Jeżeli katecheta nie jest wychowawcą, staje się jedynie maszyną – jak mówił – do pisania alfabetu i uczenia liter. Nauczanie religii powinno być dobrowolne, ale katecheta powinien być opłacany choćby w minimalny sposób. Poza chłopcami należy, jak wyżej wspomniano, zwrócić uwagę na wychowanie dziewcząt, których rola w rodzinie, jako przyszłych matek jest pierwszorzędna. Segregacja polegająca na pobieraniu oświaty przez chłopców, a zaniechanie jej u dziewcząt jest kardynalnym przestępstwem”²⁰. W ocenie biskupa Kaczmarka, znamieny jest pogląd Dupanloup na potrzebę katechizacji dorosłych. Był on prekursorem oświaty religijnej dorosłych.

Biskup Kaczmarek omówił w swym artykule poglądy dydaktyczne Dupanloup w zakresie nauczania religii. Ze studium polskiego autora wynika, że biskup Dupanloup twierdził, iż lekcja religii, lekcja katechizmu trwać powinna dwie godziny, a jej przebieg powinien być ściśle zaplanowany w każdym szczególe. Francuz wielką wagę przywiązywał także do zewnętrznych okoliczności lekcji (lekcje katechezy powinny odbywać się w osobnej sali, gdzie zapewnione będą cisza i spokój, umożliwiające uczniom skupienie się na omawianej problematyce). Według Dupanloup, plan każdej lekcji katechezy powinien przewidywać odpytanie dzieci, których obowiązkiem jest wykazać się swoją wiedzą. Biskup Kaczmarek z uznaniem wypowiadał się na temat pomysłu Dupanloup, aby program lekcji religii uzgadniać organicznie z rokiem liturgicznym, nawiązując do świąt przeżywanych w danym okresie przez Kościół. Biskup Kaczmarek był świadom faktu, że niektóre teorie pedagogiczne wygłoszone przez Dupanloup w XIX stulecia uległy dezaktualizacji. „Oczywiście – pisał – 100 lat po śmierci wielkiego biskupa z Orleanu niepodobna na wszystko się godzić, co wówczas było aktualne, gdy pisał swoje dzieła. Niewątpliwie jakaś nuta sentymentalnego romantyzmu, brak nowych podejść, w jakie obfituje współczesna katechetyka i psychologia duszpasterska, stanowią słabą stronę działalności Dupanloup. Natomiast na uznanie zasługuje to wszystko, co Dupanloup

---

²⁰ L. Kaczmarek, *Wielki bojownik o sprawę katechizacji biskup Feliks Antoni Dupanloup. W 100 rocznicę śmierci*, „Katecheta”, 24(1980), s. 74.

pisze o osobowości katechety, jako reprezentanta, przedstawiciela Kościoła nauczającego, przekaziciela prawd wiary. Dużo ciekawych uwag pisze Dupanloup na temat psychiki dziecka, żyjącego w środowisku chrześcijańskim. Współczesna katechetyka podziela też zdanie biskupa Dupanloup, że nauczanie jest wprawdzie rzeczą konieczną, ale jest jedynie środkiem prowadzącym do celu. Poza nauczaniem najważniejszą rolę spełnia wychowanie, pedagogia. Choć prawdą jest, że i nauczanie w pewnym sensie wychowuje młodego człowieka, jednakże zapął do wiary, do modlitwy – wszystko to wymaga osobnego wychowania i właściwych środków jakie należy stosować. Dupanloup był spadkobiercą długiej tradycji, szczególnie tradycji kolegów jezuickich, dlatego przypisuje ogromną rolę wiedzy w przekazywaniu pamięci, tekstów podstawowych, fundamentalnych dotyczących wiary. Może jednak mnemotechnice poświęca zbyt dużo miejsca²¹. Kaczmarek kończył swój krótki artykuł stwierdzeniem, że współcześni katecheci wiele mogą się nauczyć od biskupa Dupanloup, powinni wykorzystać niektóre jego zasady dydaktyczne w pracy katechetycznej²². Studium Kaczmarka o poglądach pedagogicznych Dupanloup zawierało nowatorskie informacje. Przybliżyło ono polskim czytelnikom zasady dydaktyczne francuskiego duchownego, wskazywało jak należy uczyć młode pokolenia religii katolickiej.

Współcześnie, spośród polskich historyków i teoretyków wychowania, najgruntowniej poglądy pedagogiczne Dupanloup przedstawił Stefan Ignacy Możdżeń. W swej książce *Inspiracje katolickiej myśli pedagogicznej w Polsce do połowy XX wieku* dokonał oceny myśli oświatowo-wychowawczej francuskiego duchownego. Część informacji na temat działalności Dupanloup zawartych w tym dziele była już znana polskim czytelnikom z poprzednich publikacji traktujących o dokonaniach francuskiego duchownego. Możdżeń analizując poglądy Dupanloup na sprawy oświaty i wychowania zwrócił uwagę, iż orleański biskup krytycznie odnosił się do metod wychowawczych praktykowanych w jego czasach. Polski historyk wychowania podał, że Dupanloup wystąpił przeciw systemowi wychowania militarystycznego i serwilistycznego, który dominował w pierwszej połowie XIX stulecia, domagając się:

- „– Poszanowania godności ludzkiej i wolności osobistej,
- poszanowania duszy dziecka,

²¹ Ibidem, s. 75.

²² Ibidem, s. 76.

- kształcenia wychowanka na człowieka pełnego, ponieważ w każdym znajdują się zadatki na obywatela, człowieka uspołecznionego, zawodowo przygotowanego itd.,
- kultywowania aktywności wychowanka,
- poszanowania indywidualności u człowieka i dziecka,
- wielostronności w wychowaniu w przeciwności do jednostronności uniwersytetu Napoleona,
- poszanowania: Prawa Bożego, rodziny, społeczeństwa, kościoła, dobra ogólnoludzkiego, osobowości wychowawcy²³.

Ze studium Możdżenia wynika, że Dupanloup przeciwstawiał pedagogikę katolicką popularnej w XIX stuleciu pedagogice naturalistycznej J.J. Rousseau. Biskup dowodził potrzeby odrzucenia deizmu Rousseau, a położenia nacisku na wychowanie w duchu ideałów chrześcijańskich. W ocenie Możdżenia, Dupanloup łączył elementy systemu Napoleona (przygotowanie młodzieży do armii, urzędów i administracji) i Rousseau, kładąc nacisk na:

- „– Zharmonizowanie szacunku i autorytetu, swobody i dyscypliny,
- połączenie kultury i natury,
  - połączenie jednostki ze społeczeństwem,
  - wychowanie zarazem narodowe i ogólnoludzkie,
  - uznanie rozumu i uczucia,
  - uznanie jedności i różnorodności,
  - uzgodnienie prawa jednostki i państwa,
  - wzajemnego przystosowania się nauczyciela i wychowanka,
  - nauczanie ściśle związane z wychowaniem,
  - uwzględnienie w wychowaniu postawy biernej i aktywnej,
  - formowanie człowieka realnego i idealnego²⁴.

Studium Możdżenia podsumowuje dotychczasową polską wiedzę na temat francuskiego teoretyka wychowania. Fragment tej pracy traktującej o Dupanloup został zamieszczony w podręczniku Możdżenia pt. *Historia wychowania 1795-1918*²⁵. Dzięki temu poglądy oświato-

²³ S.I. Możdżeń, *Inspiracje katolickiej myśli pedagogicznej w Polsce do połowy XX w.*, Kielce 2001, s. 55.

²⁴ Ibidem, s. 56.

²⁵ S.I. Możdżeń, *Historia wychowania 1795-1918*, Sandomierz 2006, s. 64-69.

wo-wychowawcze Francuza stają się znane młodzieży polskiej studiującej nauki pedagogiczne.

Katolickie idee wychowania zawarte w pismach Dupanloup znalazły wśród Polaków pewną ilość zwolenników. Wydaje się, iż największą popularnością cieszyły się one w drugiej połowie XIX wieku. Autorzy piszący o Dupanloup zachęcali do wzorowania się na jego poglądach, wcielania niektórych jego zasad w życie. Dla społeczeństwa polskiego, będącego w zdecydowanej większości wyznania rzymsko-katolickiego myśl wychowawcza Dupanloup przesycona treściami religijnymi i moralizatorskimi była szczególnie bliska. Jej recepcję utrudniał brak znajomości języka francuskiego, a także ograniczony dostęp do utworów francuskiego pisarza.

JAN WNEK

The bishop Feliks Dupanloup in polish pedagogics

Summary

The Catholic pedagogical thought was revived in XIX century. French bishop Feliks Dupanloup was one of the pioneers of catholic science concerning the upbringing. The information about his upbringing and educational activity started to reach polish lands in the second half of XIX century. His most important pedagogical works were translated into Polish. Little dissertations were published to popularize pedagogical thought of Dupanloup. It is worth to mention, that the Poles appreciated his efforts to help Polish emigrants in moral and material mode. This mode of activity was especially valuable in time of Polish independence lack. The next step in the reception of Orleans bishop's pedagogical thought was made in XX century and in the beginning of XXI century. The works dedicated Dupanloup enriched Polish knowledge and pedagogical literature on the matter of Christian pedagogic.

Translated by Jolanta Nader

Jan WNEK – doktor historii, nauczyciel akademicki. Zajmuje się zagadnieniami historii politycznej XIX i XX w., a także kultury i nauki tego okresu. Jest autorem książek: *Polskie przekłady literatury zagranicznej 1918-1939* (Kraków 2006), *Polska myśl pedagogiczna 1795-1863* (Kraków 2007), *Krakowskie środowisko historyczne 1815-1860* (Kraków 2008), *Naukowe poznanie Sądecczyzny w XIX i XX wieku* (Nowy Sącz 2009).

